

Türkiye'nin Kamu Diplomasisi Aracı Olarak Sinema Faaliyetleri (1923-1945)

Cinema Activities as Türkiye's Public Diplomacy Tool (1923-1945)

Araştırma Makalesi / Research Article



**Sorumlu yazar/
Corresponding author:**
Melih Duman

ORCID: 0000-0001-6861-615X

Geliş tarihi/Received:
01.04.2022

**Son revizyon teslimi/Last
revision received:**
18.05.2022

Kabul tarihi/Accepted:
19.05.2022

Yayın tarihi/Published:
16.06.2022

Atıf/Citation:
Duman, M. (2022). Türkiye'nin kamu diplomasisi aracı olarak sinema faaliyetleri (1923-1945). *İletişim ve Diplomasi*, 7 (Kamu Diplomasisi ve Ülke Markalama Özel Sayısı), 91-116.

doi: 10.54722/
iletisimvediplomasi.1096928

Melih DUMAN¹ 

ÖZ

Dünyanın hızla küreselleştiği son yüzyıllık dönemde yaşanan teknolojik atılımlar, devletlerin ülke içerisinde ve dışında politika üretimlerine yönelik önemli değişiklikler meydana getirmiştir. Medyanın Soğuk Savaş döneminde artan gücü, politikada önemli bir unsur hâline gelen kamuoylarını çok daha ileri noktaya taşımıştır. Savaşın getirdiği yıkım devletlerin, sert güce dayanan politikalar yerine yumuşak güce dayanan politikalar üretmesini gerektirmiş, bu durum ise devletlerin dış politikalarında diğer devletleri ve onların kamuoylarını dikkate almalarını zaruri kılmıştır. Bloklar arasında sıcak çatışmanın yerini alternatif araçların aldığı 1945 sonrasındaki dönemde Amerika Birleşik Devletleri'nden (ABD) başlayarak tüm ülkeler yeni bir nüfuz mücadelesi alanı olarak kamu diplomasisine yönelmiştir.

Türkiye, yaşanan değişimden çok daha önce 1923 yılından itibaren ülke sınırları içerisinde yaşanan değişimi aktarmak, ülkenin tanıtımını yapmak amacıyla dış propaganda, tanıtma isimlendirmeleriyle kamu diplomasisi faaliyetleri gerçekleştirmiştir. Sinemanın manipülatif gücü, Türkiye'nin ülke tanıtımını gerçekleştirmek için sinemaya yönlendirmiş, 1923-1945 yılları arasında ülke imajı amacıyla sinema konusu önemli bir faaliyet olarak ele alınmıştır. Çalışma bu çerçevede Türkiye'nin erken sayılabilecek döneminde ülke imajı, ülke tanıtımı için kamu diplomasisi aracı olarak sinemayı nasıl değerlendirdiğini, hangi kurumlar üzerinden süreci kurguladığını analiz etmektedir.

¹ Doç. Dr., Aksaray Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü, Aksaray, Türkiye, melihduman@aksaray.edu.tr

Anahtar Kelimeler: Türkiye, kamu diplomasisi, sinema, belgesel, propaganda

ABSTRACT

Technological breakthroughs in the last century, when the world was quickly globalizing, resulted in significant changes in states' policy production both inside and outside their countries. During Cold War, the increasing power of media pushed the public vote, which became an important element in politics, even further. The devastation of this war required states to produce policies based on soft power rather than hard power, making it necessary for states to consider other states and their public votes in their foreign policies. Starting with the US in the post-1945 period, when hot conflicts between the blocs were replaced with alternative means, all countries turned to public diplomacy as a new arena for tug of influence.

Türkiye has carried out public diplomacy activities with foreign propaganda and promotional nomenclature in order to convey the change experienced within the country's borders since 1923, long before the change. The manipulative power of cinema led Türkiye to the cinema to promote the country, and between 1923-1945, the issue of cinema was considered an important activity for the purpose of the country's image. In this context, this paper analyzes how Türkiye regarded cinema as a means of public diplomacy for the promotion of the country and through which institutions it constructed the process.

Keywords: Türkiye, public diplomacy, cinema, documentary, propaganda

EXTENDED ABSTRACT

The rapidly developing communication and transportation tools that emerged in the nineteenth century gave mankind the fastest transformation ever seen. The rapid era that began in the nineteenth century continued its existence in the twentieth and twenty-first centuries. The shift in power focus on developments due to the increase in the speed of the world has engulfed the whole world, starting from Europe with the French Revolution. The increasing role of public opinion in politics breathed new life into the concept of power, and in the face of massive losses in World Wars I and II, hard power began to be replaced by soft power with the Cold War. Hard power is based on incentives and threats, while soft power is based on the employment of tools that will have an impact on a foreign state and public opinion to shape preferences instead of forced applications to achieve the desired result.

In the post-World War II period, when communication channels made a new leap, public diplomacy was used in the field of foreign policy, where politics and communi-

cation intersected, in line with the increased power of the media. During this period, public diplomacy was reconstructed by separating it from propaganda due to its negative reputation. Public diplomacy, which targets an external state or society in the context of a state's foreign policy, has gained much more importance due to the diversification and enrichment of media tools. In the context of the history of civilization, cinema has been a very important promotional and instrument of public diplomacy in the past-twentieth century, from written culture to oral culture. The manipulative power of cinema has enabled one state to effectively send the message it desires to the other state. In this context, cinema and its derivatives have become the most popular tools of public diplomacy with their fiction and documentary genres.

Türkiye has carried out public diplomacy activities with foreign propaganda and promotional nomenclature in order to convey the change experienced within the country's borders since 1923, long before the change. The manipulative power of cinema led Türkiye to the cinema to promote the country, and between 1923-1945, the issue of cinema was considered an important activity for the purpose of the country's image. In this context, this study analyzes how Türkiye regarded cinema as a means of public diplomacy for the promotion of the country and through which institutions it constructed the process.

In this context, this paper analyzes how the Republic of Türkiye handled and structured cinema for the purpose of public diplomacy between 1923 and 1945. The study discusses and evaluates how Türkiye harnessed the power of cinema for the purpose of public diplomacy following the proclamation of the Republic to promote the newly constituted state and conveyed change, which institutions it established, and which were the first public diplomacy films. The study seeks answers to the question of how and for what purposes the documentary films made during the period described as Theater Players and Intermediate Period in terms of Turkish Cinema were used as a means of public diplomacy.

The study was methodologically analyzed by utilizing archival sources and copyrights obtained as a result of scanning documentary sources. The study relied heavily on archive resources from the Republic of Türkiye and official publications from the US, as well as periodicals and second-hand sources.

Giriş

XIX. yüzyılda ortaya çıkan ve hızla gelişen iletişim ve ulaşım araçları, insanoğluna o ana kadar görülen en hızlı dönüşümü yaşatmıştır. XIX. yüzyılda başlayan hızlı çağ, XX. ve XXI. yüzyıllarda mevcudiyetini devam ettirmiştir. Dünyanın hızının artmasına bağlı olarak yaşanan gelişmeler içerisinde güç odaklarında meydana gelen değişim, Fransız İhtilali ile Avrupa'dan başlayarak tüm dünyayı içersine almıştır. Kamuoyununun

politikada artan rolü güç kavramına yeni bir soluk getirmiş, I. ve II. Dünya Savaşlarında yaşanan derin kayıplar karşısında sert gücün yerini Soğuk Savaş'la birlikte yumuşak güç almaya başlamıştır. Sert güç, teşvik ve tehditlere dayanmaktayken; yumuşak güç ise istenilen sonucun alınması için cebrî uygulamaların yerine tercihleri şekillendirmek üzere yabancı bir devlet ve kamuoyu üzerinde etki oluşturacak araçların kullanılmasına dayanmıştır.

İletişim kanallarının yeni bir sıçrama gerçekleştirdiği II. Dünya Savaşı sonrasındaki dönemde, medyanın arttırılan gücüne paralel olarak dış politika alanında, politika ve iletişimin kesiştiği kamu diplomasisinden yararlanılmıştır. Bu dönemde kamu diplomasisi, -menfi şöhreti sebebiyle- propagandadan ayrıştırılarak yeniden kurgulanmıştır. Bir devletin dış politikası bağlamında haricî bir devleti veya toplumu hedefine alan kamu diplomasisi, medya araçlarının çeşitlenip zenginleşmesine bağlı olarak çok daha fazla önem kazanmıştır. Medeniyet tarihi bağlamında yazılı kültürden yeniden sözlü kültüre geçtiğimiz XX. yüzyılda sinema oldukça önemli bir tanıtma, kamu diplomasisi aracı olmuştur. Sinemanın manipülatif gücü, bir devletin diğer devlet üzerinde etkili bir şekilde istediği mesajı göndermesine müsaade etmiştir. Bu çerçevede sinema, kurgu ve dokümanter türleriyle kamu diplomasisinin en gözde araçları hâlini almıştır.

Bu kapsamda çalışma, belgesel kaynak taraması yönetimiyle Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi'nden elde edilen veriler ışığında, Türkiye'nin 1923-1945 yılları arasında, kamu diplomasisi amacıyla sinemayı nasıl ele alıp, kurguladığını analiz etmektedir. Çalışma, Cumhuriyetin ilanı sonrasında Türkiye'nin yeni kurulan devleti tanıtmak, değişimi aktarmak üzere kamu diplomasisi amacıyla sinemanın gücünden nasıl yararlandığını, hangi kurumları vücuda getirdiğini ve ilk kamu diplomasisi filmlerinin hangileri olduğunu ele alıp değerlendirmektedir.

Kamu Diplomasisi

XIX. yüzyılda ortaya çıkan telgraf, telefon, radyo gibi icatların XX. yüzyılda yaygınlaşmaya başlamasıyla birlikte kitle iletişimi, dünya siyasi yaşantısında oldukça önemli bir kavram hâline gelmiştir. 1789 Fransız İhtilali sonrasında kamuoyunun artan etkisi, kitle iletişim araçlarının ivme kazanmasıyla yöneticilerin görmezden gelemediği etkin bir güç hâline gelmiştir (Karadağ, 2016, s. 9). İnsanlık tarihinin en keskin dönüşüm yaşadığı döneme tanıklık eden Gustave Le Bon, yaşanan toplumsal değişimler karşısında hissettiği endişe sebebiyle, yeniçağda eski gücün yerini alacak yeni bir gücün, kalabalıkların/kamuoyunun öne çıkacağını varsaymıştır. Le Bon'a göre önceki devirlerden bambaşka bir hâlde olan bu yeniçağ, "kitleler çağı" olacaktır (1997, ss. 10-12).

Kitlelerin hesaba katılmadığı bir dönemden kitleler çağına geçilen evrede, yaşanan değişim yalnızca iç politika ile sınırlı kalmamış, dış politikayı da etkilemiştir. Değişimler karşısında uluslararası ilişkiler kabuk değiştirmiş, kapalı kapılar arkasında yal-



nızca diplomatlar tarafından yürütülen diplomasi alanı genişlemiştir. Ekonomi ve kültür gibi yeni unsurların diplomasi alanındaki ağırlığı artarken diğer taraftan kamuoyu gibi yeni oyuncular diplomasiye dâhil olmuştur. Kamuoyunun desteğinin sağlandığı politikalar, dış politika yapıcılarının güç verirken bu doğrultuda ülkelerin tezleri daha güçlü ve inançlı bir biçimde savunulmuştur (Atacanlı, 1999, s. 689).

Günümüzde oldukça popüler hâle gelen kamu diplomasisi, kullanım itibarıyla çok daha eski dönemlere gitmekle birlikte, modern dönemde Soğuk Savaş yıllarında öne çıkmış bir kavramdır. Kamu ve diplomasi kelimelerinden müteşekkil olan kamu diplomasisi kavramı, kısaca bir ulusun kendi ideallerini, hedeflerini ve politikalarını dış dünyaya aktarma gayesi ile kullandığı faaliyetler bütünü olarak tanımlanabilmektedir (Bostancı, 2012, s. 37). II. Dünya Savaşı sonrası dönemde otoriter devletlerin yerini demokrasilere bırakması, medya-demokrasinin öne çıkması kamu diplomasisini oldukça önemli bir noktaya taşımıştır (Erzen, 2014, s. 53). Kamuoyunun önemi doğrultusunda güç kavramı da diğer pek çok konu gibi değişimden etkilenmiştir. Bir devletin sahip olduğu fiziksel unsurlar ve bunların kullanılabilirliği ya da bir şeyi elde etmek üzere başkalarını etkileme yeteneği olarak tanımlanan güç kavramı genellikle sert ve yumuşak güç olarak tasnif edilmektedir (Aydemir, 2016, s. 129; Nye, 2008, s. 94). Sert güç, teşvik veya tehditlere dayanırken; yumuşak güç ise istenilen sonuçların alınması için zorlayıcı uygulamaları kullanmamakta, sert güçten farklı olarak tercihleri şekillendirme yeteneğine dayanmaktadır (Nye, 2004, s. 5).

Joseph S. Nye'e göre bir ülkenin yumuşak gücü üç kaynağa dayanır; kültür, politik değerler ve dış politika (2008, s. 96). Bu kapsamda yabancı bir devlet, kamuoyu veya kurumlar üzerinde etki oluşturmak amacıyla yumuşak gücün bir unsuru olarak kamu diplomasisi uygulamaktadır. Temel olarak kültür, eğitim, medya gibi alanlar, kamu diplomasisinin uygulama araçları çerçevesinde değerlendirilmektedir. Mezkûr araçlar doğrultusunda müspet bir imaj oluşturmak ve bu imajla kamuoyunun onayını ve takdirini kazanmak, kamu diplomasisinin temel çalışma alanını oluşturmaktadır (Yıldırım, 2015, ss. 165-166).

Kamu diplomasisinin uygulama sahasına baktığımızda ise faaliyetlerin devletten-halka ve halktan-halka iletişim olmak üzere iki ana ekseninde gerçekleştirildiği görülmektedir. Devletten-devlete iletişim kanalında devletin izlediği politikalar, yaptığı faaliyet ve açılımlar, resmî araçlar ve kanallar kullanılarak kamuya anlatılmaktadır. Halktan-halka doğrudan iletişim faaliyetlerinde ise STK'lar, araştırma merkezleri, kamuoyu araştırma şirketleri, basın, kanaat önderleri, üniversiteler, değişim programları, dernek gibi devlet dışı aktörler devreye girmektedir (Kalın, 2010, s. 56).

İsmlendirilmesi oldukça modern bir kavram olan kamu diplomasisi, yeni bir disiplin olması sebebiyle beraberinde bazı tartışmaları da getirmektedir. Bu doğrultuda ilk ifade edilebilecek konu, kamu diplomasisi-propagandanın benzerlikleri ve farklılıkları-

dır. Joseph Nye kamu diplomasisi kavramının basitçe propaganda kavramını örtmek üzere kullanılan bir tür olmadığını, kamu diplomasisinin propagandanın ötesine geçmek zorunda olduğunu ifade etmektedir (Akt. Sancar, 2012, s. 126). İbrahim Kalın ise kamu diplomasisinin amacının propaganda olmadığını ifade etmiştir. Ona göre kamu diplomasisinin amacı “nesnel verilere ve gerçeklere dayalı stratejik bir iletişim dili inşa etmek ve farklı kesimlerin hizmetine sunmaktır” (2010, 56). Propagandanın daha ziyade kültürel boyutunu ihtiva eden kamu diplomasisi kavramını usul ve tatbiki bakımından, propagandadan farklı bir tür olarak ayırmak pek de mümkün gözükmemektedir. Zira kamu diplomasisi kavramı, iddialara rağmen propagandanın “örtülü” bir alt kolu olarak faaliyet göstermektedir. Kamu diplomasisi ile propaganda arasında birtakım farklılıklar bulunmakla birlikte bu farklılıkların yalnızca propagandanın uygulama türleri bakımından kaynaklandığı ifade edilmelidir. Propagandanın şöhreti sebebiyle olumsuz bir imgeye sahip olması, daha olumlu kabul edilen kamu diplomasisi ile arasına mesafe koyulmasına sebep olmuştur. Oysa propaganda ve kamu diplomasisinin benzer amaçlara ve araçlara sahip olduğu görülmektedir. Propagandanın olumsuz imgesini bir tarafa bırakacak olursak kamu diplomasisi ‘beyaz propaganda’ olarak kaynağı açık ve güvenilir bir politik propaganda olarak tanımlanabilmektedir. Kamu diplomasisi yeni bir isimlendirme olmakla birlikte, çok daha eski dönemlerde dış propaganda, tanıtma gibi farklı isimlerle devletlerin diğer devletler üzerinde çeşitli araçlarla etki oluşturmak üzere kullandıkları bir yöntem olmuştur. Bu sebeple yeni bir disiplin olarak kabul edilen kamu diplomasisini propagandanan ayırıştırarak kesin sınırlarla tanımlamak henüz mümkün gözükmemektedir (Duman, 2020, ss. 17-18).

Sinema ve Kamu Diplomasisi

Günümüz modern insanın hızını kronometrelerin belirlediği bir dönemde (Şimşek İşliyen & İşliyen, 2020, s. 16), devlet ve toplum da bu ekseninde hızla dönüşmektedir. Özellikle medyanın etki alanı, teknolojiye yaşanan gelişmelere paralel olarak sürekli genişlemektedir (Fidan Baritci & Baritci, 2021, s. 71). Kamu diplomasisi, tanıtma faaliyetleri, propaganda gelişen teknolojiye sürekli bir biçimde istifade etmektedir. Teknolojik gelişmelerin sonucunda ortaya çıkan kitle iletişim araçları, kanaat oluşturma sürecinde oldukça etkin bir konumdadır (Bektaş, 2013, s. 115). Tüm kitle iletişim araçlarının önemini ifade etmekle birlikte sinemaya ayrı bir başlık açmak gerekir (Bknz. Duca, 1947; Betton, 1990). Zira görsel iletinin gerçeklik etkisi, sinemayı çekici kılarken bu durum sinemayı, basına oranla tüketime –aynı zamanda iletinin aktarılmasına- daha elverişli hâle getirmiştir. Kitleler üzerinde ciddi bir etkisi bulunan sinema, ilk keşfinden itibaren insanoğlunun dikkatini çeken önemli bir kitle iletişim aracı olmuştur. 1930’lu yıllardan sonra Avrupa’da beliren totaliter rejimler sinemayı siyasal çalışmalarını, özellikle de kamuoyunu yönlendirmek, enforme etmek üzere propagandanın aracı hâline getirmişlerdir (Bektaş, 2013, s. 140). Büyük şehirlerin lüks salonlarından en ücra köylerin açık hava alanlarına kadar geniş bir alanda her sınıftan insana ulaşma gücüne malik olan

sinema, çoğaltma imkânlarının artmasıyla beraber, yeni teknolojilerle entegre hâle gelerek zaman ve mekândan azade kılınmıştır (SDA, 2018, s. 9). Jean Marie Domenach'a göre sinema ister tartışma götürmez bir geçerlilik içeren belgesel değeri için isterse kurgusal olarak bazı görüşleri yaymak için kullanılсын her hâlükârda etkili bir propaganda aracıdır (Domenach, 1969, s. 63).

Sinema, tüm kitle iletişim türleri içerisinde hedef kitlesini duygusal açıdan en fazla etkileyen tür olarak kabul edilmektedir. Diğer medya araçlarının aksine sinema, ani duygusal tepkiler uyandırmaktadır. Bu özelliği sebebiyle sinema, devletler ya da diğer grupların mesaj yaymak üzere kullandıkları bir araç hâline gelmiştir. Fakat sinemanın doğrudan bir araç yerine dolaylı bir araç olarak etkisinin çok daha kuvvetli olması, sinemanın dolaylı kullanılmasını gerektirmiştir (Jowet & O'Donnel, 2017, s. 144). Kişilerin genellikle duygu ve bilinçaltına hitap eden sinema, bu etkisi sebebiyle tutum ve kanıları etkilemekle kalmayıp aynı zamanda değerlerin kökleşmesine de katkıda bulunmakta ve daha kalıcı hâle getirmektedir (Bektaş, 2013, s. 141).

Sinemanın kitle iletişimi ve kitle manipülasyonunda etkin bir hâle gelmesi, kaçınılmaz olarak sinemayı kamu diplomasisinin çalışma alanlarına dâhil etmiştir. Sinema ve türevleri kendi başlarına bir dış politika aracı olmamalarına karşın kültürel diplomasi araçları olarak popüler kültürel üretimlerle, ilgili ülkenin dış politika amaçları doğrultusunda hedef kitlelerine politikalarını daha kolay kabul ettirmesine imkân vermektedir. Sinema gibi kültürel üretimler artan görünürlük, tanınırlık ve farkındalık sayesinde ilgili ülkenin yumuşak gücünü arttıran bir faktör hâline gelmektedir. Kamuoyunun medya üzerinden dış politika tercihlerine etki yapabilme yetkinliğine sahip olması, XX. yüzyılın başlarından itibaren bütün kitle iletişim araçlarını ve özellikle de sinemayı, ABD başta olmak üzere bütün devletlerin kullandığı bir enstrüman hâline getirmiştir (Çevik, 2015, ss. 396-397).

Türkiye'nin Kamu Diplomasisi Aracı Olarak Sinema

Sinema Konusunun Ele Alınışı ve İlgili Kurumlar

Küreselleşmenin hızıyla doğru orantılı olarak XIX. yüzyılda başlayan teknolojik değişim, XX. yüzyılda artarak devam etmiş ve bu durum kaçınılmaz olarak Türkiye'yi de etkilemiştir. Türkiye topraklarına sinemanın girişi ise XIX. yüzyılda gerçekleşmiştir. Lumiere Kardeşlerin 28 Aralık 1895'te düzenledikleri ilk gösteriyle kamuoyuna tanıttıkları sinematograf, çok kısa bir süre sonra Osmanlı Devleti sınırları içerisinde de görülmüştür (Özuyar, 2008, s. 11). Türk toplumunun sinemaya gösterdiği rağbet, 1908 yılında İstanbul'da ilk sinemanın açılmasını mümkün kılmıştır. Bir süre sonra ise Osmanlı Devleti'nin pek çok yerinde sinema salonları açılmıştır. Makedon asıllı Manaki Kardeşlerin çektiği belgesel filmi (1907) dışarıda tutulacak olursa Fuat Uzkinay'a çektilen Aya Stefanos Rus Abidesi'nin Yıkılışı, çekilen ilk Türk filmi olmuştur. Aynı dönemde Enver

Paşa, ordu içerisinde Ordu Film Dairesi'nin kurulmasını sağlayarak Türk sinemasının kurumsallaşmasına önemli bir katkı sağlamıştır (Onaran, 1994, ss. 12-13). Keza Mütareke döneminde İstanbul merkezli olarak ortaya çıkan yapım şirketleri de çeşitli filmler çekerek bu sürece katkı sağlamışlardır (Özgüç, 1990).

XIX. yüzyıldan itibaren endişe oluşturan güvenlik tehdidinin -Millî Mücadele'nin kazanılmasıyla- bertaraf edilmesi, iç politikayı önemli hâle getirirken Türk sineması da bu dönüşümden istifade etmiştir. Cumhuriyet'in ilk yıllarında eski düzen-yeni düzen ayrımının yaşandığı dönemde yeniyi kökleştirmek üzere sinemanın kitle iletişimi üzerindeki etkisinden istifade edilmesi planlanmıştır. Sinemanın öneminin kavranmasına rağmen resmî makamlarca sürecin ihmal edilmesi, Türk sinemanın gelişimini etkilemiştir. Bu erken dönemde genel olarak sinemanın gösterilmesi desteklenmekle birlikte, sinema endüstrisi aynı destekten mahrum kalmıştır (Önder & Baydemir, 2005, s. 122-123). Bu doğrultuda 1923 yılında Doğu Cephesi Kumandanı Kazım Karabekir, Meclis'e sinema ve filmlerin önemini belirten tezkere ile müracaat etmiş, fakat istenilen neticeyi alamamıştır (BCA, 30-10-0-0 / 146-43-5 Dosya Ek: 150, 22.08.1923).

Modern Türkiye'nin erken döneminde² sinema gösteriminin aksine çekim yapılması için gereken özenin teknik, maddi nedenlerle gösterilememesi, Türkiye'nin tanımında/kamu diplomasinin gerçekleşmesinde oldukça önemli bir eksiklik olmuştur. Bu eksiklik, Türkiye'de gerçekleşen reformların yurt dışına aktarılması sırasında daha da belirgin bir hâl almıştır. Washington Büyükelçiliği 1929 yılında, yeni (Latin) alfabenin uygulanması ile ilgili filmler talep ettiğinde, ilgili kurum ve bakanlıklar böyle bir filmin mevcut olmadığı bilgisini vermiştir. Türkiye, film çekme konusunda yaşadığı teknik eksikliği bu dönemde daha çok yurt dışından gelen uzmanlarla gidermek istemiştir. İstanbul'u filme almak amacıyla Sırrı İsmail Bey, 1929 yılında İstanbul Belediyesi'ne müracaat etmiş ve filmi çekirmek amacıyla da Macaristan'dan 'Oliver Turşany'ı getirtmiştir. Belediye tarafından Turşany'e film için tahsisat verilmesine rağmen filmi tamamlamaması üzerine durum yakından incelenmiştir. Tetkik neticesinde Turşany'nin talep edileni yerine getirmediği gibi beklenin aksine filmin "Türklüğü tezyif eder mahiyette" olması, filmin çekilen kısımlarının gösterilmesine engel teşkil etmiştir. (BCA, 180-9-0-0/14-79-1, 1929).

Macar Turşany'nin serüveni önemli bir gösterge olmakla birlikte ilk değildir. Turşany'nin öncesinde çeşitli tarihlerde yurt dışı merkezli film şirketleri film çekmek üzere doğrudan talepte bulunmuşlardır. Bu talepler arasında yer alan 1924 yılında Newyork Reel-colors Inc. firmasının Ankara'nın bir filmini alarak, renklendirerek göstermek istemesi ile çok daha sonra Hindistan'daki Sagar Sesli Film Şirketi'nin Atatürk hakkında

² Cumhuriyet'in ilan edilmesi sonrasında ise Türk sineması farklı isimler tarafından çeşitli dönemlere ayrılmakla birlikte, Âlim Şerif Onaran'ın tasnifi Türk sinemasını şu şekilde dönemselleştirmektedir; Tiyatrocular Dönemi (1923-1939), Geçiş Dönemi (1939-1952), Sinemacılar Dönemi (1952-1963), Yeni Türk Sineması, Bknz.; Âlim Şerif Onaran, Türk Sineması I, Kitle Yayınları, 1994.

film yapma isteği dikkat çeken girişimler arasında yer almıştır (BCA, 180-9-0-0/46-237-1, 26.09.1924). Özellikle Sagar Şirketi, Amerikalıların Atatürk'ün hayatı ile ilgili film çekmek istemesi karşısında kendilerinin bu vazifeyi “her hangi diğer bir ecnebiden daha iyi şekilde” yerine getireceklerini ifade etmiştir. Hintlilerin Atatürk'ün şahsına büyük önem verdiğine dikkat çeken Şirket, çekilecek filmle “Türkiye’yi dünyaya gösterecekleri” iddiasında bulunmuştur (BCA, 30-10-0-0/258-736-16 Dosya Ek: 435B). Fakat tüm bu tekliflere karşın, Türkiye’nin savaş yaralarını sardığı bu dönemde konuyla ilgilenmesinin önünde birtakım iç ve dış politik gelişmeler yer almıştır.

1930’lu yıllardan itibaren Türkiye’nin tanıtımının önemli bir mesele olarak ele alınmaya başladığı görülmüştür. ABD’li sinemacı Jed Kley, 1931 yılında yaptığı müracaatta, Türkiye’nin dünkü ve bugünkü hayatını gösterir bir film çekmek üzere izin talep etmiştir. Yapılan değerlendirmede Türkiye’yi diğer milletlere tanıtmaya matuf bu çalışmanın başkaca amacı yoksa uygun görüldüğü beyan edilmiş, fakat bununla birlikte birtakım talepler ileri sürülmüştür. Buna göre çalışmaya başlamadan önce film senaryosunu kabul ve tetkik etmek ile ayrıca gerektiğinde sansür uygulamak üzere Türkiye’nin bir komisyon teşkil edeceği ve ancak bu denetleme kabul edilirse müsaadenin verileceği, Bakanlar Kurulu kararıyla ilan edilmiştir (BCA, 30-18-1-2/18-16-1 Dosya Ek: 150-33, 11.03.1931).

1931 yılında yaşanan gelişmeler karşısında, ülke tanıtımı için mühim addedilen sinema konusu ele alınarak harekete geçilmiştir. Bu konuda ilk olarak henüz 1929 yılında isteği yerine getirilemeyen Washington Büyükelçiliğinin talebi bahis konusu olmuştur. 9 Ocak 1931 tarihinde Amerika menşeli The National Geographic Society isimli cemiyet, Washington’da “yeni Türkiye” hakkında gerçekleştireceği konferans için Türkiye’nin çeşitli sahalarda inkişaf ve ilerleme safhalarını göstermek üzere Türkiye’nin Washington Büyükelçiliğinden film talep etmiş, fakat bu tür filmlerin olmaması isteğin reddedilmesine yol açmıştır. ABD’den gelen talep film yokluğu nedeniyle reddedilmiş olsa da Türkiye’nin bu dönemde elinde, Fox şirketinin çektiği Gazi Orman Çiftliği ve Gazi Mustafa Kemal’in ABD Büyükelçisi ile görüşmesini gösterir bir film mevcuttur. Fakat filmin çoğaltılması daha sonra kararlaştırıldığı için bu film de ABD’ye gönderilememiştir (BCA, 30-10-0-0/146-43-17 Dosya Ek: 150, 18.07.1931).

The National Geographic Society’nin girişimi dışında yine New York merkezli “Vizografik Pikers” isimli şirketin girişimi de Türkiye’nin sinema vasıtasıyla tanıtılması için kaçan önemli bir fırsat olarak dile getirilmiştir. Şirketin Türkiye’de filme almak istediği yerleri, konuları ve gezilecek yerlerin tayiniyle ilgili olarak şirketin göndereceği uzmanların iâşe, barınma, harcırah gibi masraflarını tespit etmek üzere bir komisyon oluşturulması, iktisat bakanlığı tarafından başbakanlığa teklif edilmiştir. Ülke tanıtımı ile ilgili bu tür fırsatları kaçırmamak, Türkiye’deki değişimi dış dünyaya aktarmak elzem görüldüğünden İktisat Bakanı Mustafa Şeref [Özkan], bu işin maliyetinin bir tek bakanlık tarafından karşılanmasının mümkün olmaması sebebiyle Maliye, Bayındırlık, Maa-

rif, İktisat, İçişleri, Sağlık gibi tanıtıcı filmlere konu teşkil eden bakanlıkların da önemli bir propaganda, tanıtma aracı olan sinema faaliyetlerine dâhil olmasını talep etmiştir (BCA, 30-10-0-0/146-43-17 Dosya Ek: 150, 18.07.1931).

Yeni Türkiye'nin tanıtılması konusunun bir hayli önemli bir mevzu teşkil etmesi üzerine, Bakanlar Kurulu, Başbakanın riyasetinde bir araya gelerek, tanıtma/kamu diplomasisi amacıyla Bayındırlık, Millî Savunma, Maarif, İktisat ve İçişleri Bakanlıklarından bir tetkik heyetinin teşkil edilmesi konusunda 21 Haziran 1931 tarihinde karara varmıştır. Alınan kararda Türkiye'nin tanıtımı ile ilgili iki husus dikkat çekmektedir. İlk olarak Dışişleri Bakanlığının sürece dâhil edilmemesi olmuştur, bu durum bakanlığın mevcut çalışmaların dışında ayrı bir faaliyet içerisinde olduğunu düşündürmektedir. İkinci olarak ise Millî Savunma Bakanlığının, İktisat Bakanlığının teklifinde olmamasına karşın Bakanlar Kurulunda sürece dâhil edilmesidir. Bu durum Türkiye'nin hâlâ I. Dünya Savaşı'ndan itibaren filme alım çalışmalarında ordunun önemli bir kurum olduğunu göstermektedir. Sinema konusunda bir heyet teşkil edilmesi için İktisat Bakanlığına gönderilen cevap yazısında Millî Savunma Bakanlığı, İstanbul Akademiler Kumandanlığı bünyesinde yer alan Askerî Film Merkezi tarafından ordu hakkında çeşitli filmlerin çekildiği bilgisini paylaşmıştır. Aynı yazıda "memleketimizin inkişaf ve terakkisini hariçte tanıtacak filmlerin tertip ve tespiti hususunda" oluşturulacak heyette görev almak üzere Binbaşı Vahit Zekeriya Bey'in görevlendirildiği de bildirilmiştir. Ordu hakkında çeşitli filmlerin çekilmesine karşı, bu filmlerin hangilerinin dış tanıtım için kullanılabilceği konusunda tereddüt yaşayan Bakanlık, Heyetin uygun görmesi hâlinde ordu ile ilgili olarak yeni filmlerin çekilebileceğini bildirmiştir. Millî Savunma Bakanlığı dışında Bayındırlık, Maarif, İktisat ve İçişleri Bakanlıklarının da sürece dâhil olmaları için Başbakanlık tarafından ilgili bakanlıklara yazı gönderilmiştir (BCA, 30-10-0-0/146-43-17 Dosya Ek: 150, 18.07.1931). Kısa bir süre sonra çalışmalara başlayan komisyon, sinema çekiminden daha çok ülke içerisinde gösterilecek filmlerin denetlenmesi ile ilgili çalışmalar gerçekleştirdiği için istenilen neticeler alınamamıştır (Resmî Gazete, 18.02.1937, Sayı: 3537, s. 7698).

Matbuat Umum Müdürlüğü (Basın Yayın Genel Müdürlüğü) film konusunda görevlendirilen bir diğer kurum olmuştur. Gerek yurt içinde gerekse yurt dışında yazı, söz, resim, radyo, tiyatro ve sinema ile yapılacak propaganda/tanıtma faaliyetlerinin ülke menfaatleri temin etmesi için oluşturulan Umum Müdürlük, uzunca bir süre boyunca film çekim işlerini yeterli araç ve gerecin olmaması sebebiyle yerine getirememiştir. Daha çok film gösterimi, ülke içi ve dışında yapılan filmlerin senaryolarını kontrol etmek gibi bir vazife yerine getirmiştir (Resmî Gazete, 29.05.1934, Sayı: 2713, s. 3860). 1946 yılında hazırlanan Meclis raporunda, Müdürlüğün yalnızca bir film alıcı makine ile idare edildiği ifade edilmiştir (TBMM Tutanak Dergisi, Dönem: VIII, Cilt: 3, Toplantı: 1, On Sekizinci Birleşim, 18.12.1946). 1931 yılındaki durum ile 1946 yılı kıyaslandığında Matbuat Umum Müdürlüğü'nün yeterince imkânının olmadığı anlaşılmaktadır.

Türkiye'de film çekimi gerçekleştiren diğer bir kurum ise Cumhuriyet Halk Partisi Genel Sekreterliği'dir. Genel Sekreterlik, Türkiye'de yapılan açılış, tören gibi önemli günlerde meydana gelen olayları ve yapılan konuşmaları filme almıştır (BCA, 490-1-0-0/1212-24-1 Dosya Ek: 8. Büro, 10.12.1936). CHP Genel Sekreterliğinin propaganda işleri ile ilgilenen VIII. Bürosu hazırladığı bir görev iş akışı raporunda sinema bahsine bir şerh düşerek sinemayı aktüalite/dokümanter ve büyük/kurgu filmler olarak iki kısımda tasnif etmiştir. VIII. Büro dolayısıyla Parti, aktüalite filmleri çekmekle birlikte stüdyo başta olmak üzere büyük maliyetler gerektiren kurgusal filmlerin –aynı zamanda dolaylı propaganda olarak Avrupa'da da gösterileceği sebebiyle- özel şirketler tarafından yapılmasını daha uygun görmüştür (BCA, 490-1-0-0/1221-56-2 Dosya Ek: 8. Büro, 25.11.1935). 1936 yılında hazırlanan başka bir raporda ise "sinema en esaslı millî propaganda vasıtası" olarak kabul edilmiştir. Başarılı bir biçimde idare edilen sinema faaliyetleri, kültür diplomasisinin önemli ve etkili bir unsuru sayılırken, bu faaliyetlerin doğrudan propaganda bahsi şeklinde değil dolaylı olarak, propaganda ismini kullanmamak suretiyle Türkiye'ye nüfuz sağlayacağı ifade edilmiştir. Buna karşın Genel Sekreterlik kamu diplomasisi meyanında çekilecek filmleri kendi çalışma sahasında görmediğinden ülke içerisinde tüketilmek üzere film çekilmesini daha uygun bulmuştur (BCA, 490-1-0-0/1221-56-2 Dosya Ek: 8. Büro, 27.02.1936).

Cumhuriyet'in 15. yıl kutlamalarının hazırlıklarının başladığı 1937 yılında film meselesinin yeniden gündeme geldiği görülmüştür. Daha önce Berlin'deki Sesli film Semineri'ni (Wissenschaftliches Tonfil-Seminar) kuran ve idare eden C. I. David, Türkiye'de bulunduğu bir sene içerisinde Türk sinemasını tetkik eden bir rapor hazırlayarak Matbuat Umum Müdürlüğü'ne başvurmuştur. David, sinema konusunu Türkiye'nin yurt dışında, yurt içinde menfaatleri ile ilişkilerini takviye edecek olan ve büyük bir dikkatle tertip edilmesi lazım gelen mesele olduğunun altını çizmiştir. David, Hükümet tarafından Film İşleri İdare Merkezi kurulması için bir proje de hazırlamıştır. Projesinde:

...propaganda, talim ve terbiye için bir hükümetin elinde bulundurabileceği en emin vasıta, bilgisizlik ve cehalete karşı en kuvvetli silah, şüphesiz ki filmidir. Türkiye'de Hükümet tarafından vücuda getirilmesi muhtasavver Film Teşkilatından bahseden aşağıdaki projede esas itibariyle diğer medeni memleketlerde olduğu gibi Türkiye'de de propaganda işlerinde umumi terbiye ve tenvir hizmetinde ve Türk maarifinde film unsurunun ehemmiyeti ve bu unsurun efkârı umumiye üzerindeki tesiri izah edilecek ve talim terbiye ve propaganda işindeki bu en yeni ve en modern yolun

Ana hatlarına dikkat çeken David'in raporu, Matbuat Umum Müdürlüğü tarafından 18 Nisan 1938 tarihinde Başbakanlık makamına gönderilmiş (BCA, 490-1-0-0/1214-31-1 Dosya Ek: 8. Büro) fakat bu girişim bir neticeye erdirilememiştir. Zira Matbuat

Umum Müdürlüğü tarafından 1939 yılında yazılan bir raporda; “Maalesef Türkiye, propaganda işlerinde henüz arzu edilen dereceye vasil olamamıştır” denilerek sinemaya yeterince destek verilemediği ifade edilmiştir. Dünyada savaş çılgınlıklarının yükseldiği bir dönemde, Türkiye’nin “...gerek kendi tabasının gerekse yabancıların sempatisini kazanmak için propaganda işlerine ehemmiyet vermesi”nin önemi bilinmesine rağmen güvenlik önceliği sebebiyle, sinemaya kamu diplomasisi anlamında yeterince ilgi gösterilememiştir (BCA, 490-1-0-0/1214-31-1 Dosya Ek: 8. Büro).

Keza Türkiye’nin tanıtımında sinemadan yararlanma fikri 1937 yılında Washington Büyükelçisi Mehmet Münir Ertegün tarafından da dile getirilmiştir. ABD’li film yapımcısı Julien Bryan’ın Türkiye’de çektiği filmleri Büyükelçilikte göstermesi sonrasında Büyükelçi, Türkiye’yi tanıtmak üzere sinema meselesinin ne kadar önemli bir husus olduğunu, Dışişleri Bakanlığı’na bildirmiştir. Ertegün, sinema sayesinde Türkiye’nin geçmişte aleyhinde yapılan propagandaların gelecekte yapılmasına engel olacağı tespitiinde bulunmuştur. Bakanlık ise konunun önemi doğrultusunda söz konusu meseleyi Başbakanlığa bildirmiştir (BCA, 30-10-0-0/268-804-4 Dosya Ek: 440, 14.05.1937). Fakat teknik yetersizlikler ve dünyanın hızla savaşa sürüklendiği bir dönemde sinema meselesinin kamu diplomasisi konusunda yeterince ele alınamadığı görülmüştür.

Türkiye’nin Sinemadaki Olumsuz İmajını Önleme Çabaları

1930’lu yılların politik ve ekonomik gerilimi içerisinde Türkiye’nin tanıtılması amacıyla sinemadan yeterince yararlanılamamakla birlikte, sinema meselesi karşı propaganda açısından değerlendirilmiştir. 1933 yılında Başbakan İsmet [İnönü] Paşa’nın 1932 yılında Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği’ne (SSCB) gerçekleştirdiği ziyaretle ilgili olarak Rusların çektikleri İsmet Paşa. Rusya’da Ne Gördü isimli dokümanter film, İstanbul Film Kontrol Heyeti tarafından ele alınmıştır. Film Türkiye’nin tanıtımı ile ilgili olamamakla birlikte Türkiye’yi ilgilendiren bir konu hakkında nasıl tepki gösterildiğini ortaya koyması açısından oldukça önemlidir. İstanbul’daki Sovyet Konsolosluğunun filmi sinemalarda göstermek istemesi üzerine, İstanbul Film Kontrol Heyeti askerî üyesi Binbaşı Rahmi Bey filmi değerlendirmiştir. Rahmi Bey, filmin değerlendirmeye alınmadan çok daha önce Sovyet Elçiliği tarafından Türkiye’ye getirildiği ve Ankara ile İstanbul’da özel davetlerde gösterildiğini öğrenmiştir. Buna karşın yine de filmi değerlendiren Rahmi Bey’in film hakkındaki kanaati, “komünizmi canlı bir surette takdim eden ve çok kurnazca yapılmış bir propaganda filmidir” şeklinde olmuştur. İsmenin dahi manalı olduğunu kaydeden Rahmi Bey, bu filmin gösterilmesine müsaade etmemenin Film Kontrol Heyeti’nin yetkisinde olduğunu ifade etmekle birlikte siyasi, diplomatik bir sorun çıkar endişesi ile olumsuz bir kararı hemen vermediklerini belirtmiştir. Türkiye, diplomatik gerekçelerle propaganda kasti ile hazırlanan film konusunda oldukça kararsız kalmış, durum Başbakanlık makamının yetkisine tevdi edilmiştir (BCA, 30-10-0-0/146-43-19 Dosya Ek: 150, 27.04.1933).



Karşı karşıya kalınan olaylar sebebiyle sinema meselesini, yalnızca kültürel diplomasi aracı olarak göremeyen Türkiye, bu dönemde Sovyet Rusya ile olan nazik ilişkisi sebebiyle sürece müdahale etme konusunda tereddüt yaşarken Bulgaristan'la aynı dönemde yaşadığı benzer sayılabilecek bir mesele karşısında daha farklı bir tutum sergilemiştir. Sofya'da çıkan Svobodna Reç gazetesinde, "Bulgarların 500 yıl Türk idaresinde gördükleri zulmü tasvir ve tespit" gayesiyle Viyana'da sesli bir film hazırlattıkları yazılmıştır. Gelişmeler üzerine Dışişleri Bakanlığı devreye girerek Bulgar kamuoyunu tahrik ettiği kadar Türklerin hissiyatını da rencide edecek "kaba ve çirkin" filmin, iki ülke dostluğunun takviyesi üzerinde durulduğu bir sırada, Sofya Elçisinin durumu Bulgar yetkililer nezdinde ifade etmesi istenmiştir. Türkiye'nin Sofya Elçisi Tefik Kâmil [Koperler] Bey, Bulgaristan Dışişleri Bakanlığında Esirlerin İsyanı isimli filmin Sofya'da gösterildikten sonra dışarıya gönderildiği bilgisini öğrenmiştir. Bakanlık, filmin Osmanlı Devleti dönemini ele alması sebebiyle, "Yeni Türk hükümeti ve Milleti" aleyhinde olacaklarını düşünmediklerinden ve filmin gösteriminin engellenmesi için tazminat verilmesi gerektiğinden çaresiz kaldıklarını, Tefik Kâmil Bey'e bildirmiştir. Türkiye, Esirlerin İsyanı isimli filmin ülke imajına verdiği zararı önleyememişse de kamu diplomasisi amacıyla aleyhteki filmlerin ülkenin marka değerine verdiği zararı ortadan kaldırmak yönünde diplomatik bir irade ortaya koymuştur (BCA, 30-10-0-0/241-631-13 Dosya Ek: 426, 25.10.1933).

Bulgaristan'ın Türkiye'ye yönelik değişen politikası, 1934 yılında geldiğimizde, ilgili filmin bu kez Varna'da gösterilmesine yol açmıştır. Öğrencilerin kafiler hâlinde filmi görmesi için sinemaya götürülmesi ve filmdeki birçok sahnede Bulgar halkının bilhassa da genç neslin Türkiye aleyhine tahrik edilmesi üzerine, Tefik Kâmil Bey'in durumu yeniden sorgulaması istenmiştir. Benzer durumda olan Almanya aleyhindeki bir filmin Bulgar hükümeti tarafından yasaklanması üzerine, aynı doğrultuda izahat isteyen Tefik Kâmil Bey'e Bulgar yetkililer -değişen dış politikanın da etkisiyle- Almanya hakkındaki filmin mevcut hükümete karşı hakaretamiz olması sebebiyle yasaklandığı, Türkiye'nin itiraz ettiği filmin ise "eski ve muhayyel" olaylara dayandığı ifade edilmiştir. Bulgar yetkililer, Almanya ile ilgili filmin Fransa tarafından da yasaklanmasını dayanak olarak kullanırken, Osmanlı Devleti idaresinin işlendiği filmde ise Bulgarların da kötü bir şekilde tasvir edildikleri savunmasını yapmışlardır. Buna karşın yine de yetkililer okullarda gösterilmemesi için ilgili bakanlığa haber verildiğini ifade etmiştir (BCA, 30-10-0-0/242-633-1 Dosya Ek: 426, 07.01.1934).

1934 yılında Türkiye, bu kez de başka bir film sebebiyle Yugoslavya ile sorun yaşamıştır. Belgrad'da Sırp ordusunun Balkan Savaşları sırasında Osmanlı Devleti'ne karşı galibiyetini konu alan Balkan Muharebesi isimli bir filmin yayınlanacağını öğrenilmesi üzerine, Belgrad Büyükelçisi Ali Haydar [Aktay] Bey devreye girerek Türkiye-Yugoslavya devletleri arasında henüz imzalanan Balkan Antantı sürecine zarar vermemek üzere filmin engellenmesini istemiştir. Edinilen bilgiler neticesinde filmin "Türk hassasiyetini rencide edecek mahiyette olmadığı"nın anlaşılması üzerine, süreç akim bira-

kılmıştır (BCA, 30-10-0-0/252-697-2 Dosya Ek: 432, 09.04.1934). Keza 1935 yılında ise Film Culturel isimli film şirketinin Türklerin boyunduruğu altında geçen dönemini anlatan Sırp tarihini içeren bir film çekmek istemeleri karşısında, iki ülke ilişkilerinin oldukça iyi olduğu bu dönemde Büyükelçi Ali Haydar Aktay, Başbakanlık nezdinde devreye girmiştir. Yugoslav Başbakanı, Aktay'la aynı görüşlere sahip olması dolayısıyla filmi derhâl engelleyeceğini ifade etmiştir (BCA, 30-10-0-0/252-699-25 Dosya Ek: 432, 12.12.1935).

Türkiye'nin Kamu Diplomasisi Filmleri

1930'lu yıllar boyunca yalnızca Türkiye'nin aleyhinde olacak filmler konusunda çalılışmamış aynı zamanda Türkiye'nin beyaz perdede görülmesi için de çeşitli girişimlerde bulunulmuştur. Bu doğrultuda Cumhuriyet'in onuncu yıl dönümü sebebiyle Ruslara yaptırılan (Lüleci, 2014) Türkiye'nin Yüreği Ankara / Türkiye'nin Kalbi Ankara isimli filmin 1934 yılında gösterimi gerçekleştirilmiştir. Türkiye'nin Kalbi Ankara'nın yalnızca Türkiye'de değil aynı zamanda yurt dışında izlenmesi de amaçlanmış ve Türkiye'nin tanıtımı için bu dönemde yaptırılan en önemli filmler arasında yer almıştır (BCA, 30-10-0-0/146-43-20 Dosya Ek: 150, 07.04.1934).

Bir diğer sinema girişimi daha spesifik dahi olsa Türkiye'nin tanıtımı için oldukça önemli sayılabilecek olan İran Şahı Rıza Pehlevi'nin ziyareti ile ilgili olmuştur. İran Şahı'nın ziyareti Halkevleri adına yine Halkevleri –CHP Genel Sekreterliği- bünyesinde görev yapan Kemal Necati Bey ve arkadaşları tarafından (1934) çekilmiştir (BCA, 490-1-0-0/383-1621-3, 06.03.1939). Kemal Necati Bey ve arkadaşlarının Şah Pehlevi'yi Türkiye'de filme almalarından sonra, Şahın isteği üzerine İran'da çekimlere devam edilmiştir. Filmin Şah Pehlevi'ye Türkiye'deyken gösterilen kısmı da İran'a götürülmüştür. İran'da iken Kemal Necati Bey'e filmin İran sinemalarında gösterilmesi için çeşitli teklifler yapılmıştır. Filmin ticari olmaması, yalnızca iki ülke ilişkilerini geliştirecek bir gaye ile hareket edilmesi sebebiyle, filmin gösterimi ile ilgili olarak ücret alınması durumuna karşı çıkmıştır. Bu durumun tek istisnası ise ücretinin İran hayır kurumlarına bırakılması olmuştur. İran'da Şahın isteği doğrultusunda çekilen film ise Şahın iznine tabi kılınmıştır (BCA, 490-1-0-0/1221-56-1 Dosya Ek: 8. Büro, 12.08.1935).

Sovyet sinemacılığının on beşinci yıl dönümü sebebiyle 20 Şubat 1935 tarihinde Moskova'da gerçekleşecek uluslararası film festivaline, Türkiye de davet edilmiştir. Bir hafta sürmesi planlanan davete Türk sinemacıları ve sanatkarlarının katılması talep edilmiştir. Dışişleri Bakanlığı, film konusunda teknik altyapıya sahip ve bu konuda çeşitli faaliyetlerde bulunan Cumhuriyet Halk Partisi (CHP) Genel Sekreterliğine teklif götürmüş, fakat Genel Sekreterlikçe bu teklife olumsuz cevap verilmiştir. CHP Genel Sekreterliği uluslararası sinema festivaline katılmak için bir teşkilatının ve hazırlığının olmadığı gibi gösterebileceği bir filminin de olmadığını kaydetmiştir. Genel Sekreterliğin herhangi bir isim önermemesi karşısında Dışişleri Bakanlığı, Sovyetlerce de bilinen



bir isim olan Ankara Halkevi Başkanı Necip Ali'nin Moskova'da Türkiye'yi temsil etmesini önermiştir. Daha sonra Moskova'ya gidecek heyetin içerisinde Maarif Müfettişi Burhan Toprak'ın da yer alması kararlaştırılmıştır (BCA, 30-18-1-2/52-11-16 Dosya Ek: 238-185, 20.02.1935; BCA, 490-1-0-0/1221-55-3 Dosya Ek: 8. Büro, 12.02.1935).

Türkiye'nin film çekme imkânlarının kısıtlı olması, tıpkı Türkiye'nin Kalbi Ankara örneğinde olduğu gibi yurt dışından uzman desteğinin alınmasını gündeme getirmiştir. Bu doğrultuda 1939 yılında Fransız sinemacılar Fay Rafael, Willy Thunis ve Gaston Bram Paris Büyükelçiliğine müracaat ederek "Ebedi Şefimiz Atatürk'ün Hayatı" ve "Türkiye İnkılabı ve Türk Kadını" isimlerinde iki propaganda filmi çekmek üzere girişimde bulunmuşlardır. Matbuat Umum Müdürlüğü, özellikle Türkiye İnkılabı ve Türk Kadını isimli filmin İstanbul ve Ankara'ya dair sahneler barındıracağından, Tunus'taki senaryonun bir kısmı Tunus'ta geçmektedir- kadının hayatı ile Türkiye'deki kadının hayatı arasındaki farkı ve Türkiye'de vücuda gelen yenilikleri gösterecek olması sebebiyle konuyu olumlu değerlendirmiştir. Fakat filmler uygun görülmeyle birlikte II. Dünya Savaşı'nın başladığı günlerde, 1.300.000 franklık maliyet karşısında Başbakanlığın teklifi olumlu değerlendiremediği görülmüştür (BCA, 30-10-0-0/146-44-9 Dosya Ek: 150, 15.09.1939).

Türkiye'nin kamu diplomasisi amacıyla yurt dışından destek alması, yaşanan siyasi ve iktisadi gelişmeler sebebiyle mümkün olmamış, bu durum ise sürecin iç imkânlar dâhilinde sürdürülmesini ortaya çıkarmıştır. Türkiye, yurt dışında kullanmak üzere daha önce CHP Genel Sekreterliği –ve Halkevleri- ve diğer kurum-kuruluşlar tarafından çekilen dokümanter filmleri kamu diplomasisi amacıyla kullanmıştır. 1935 yılına kadar Türkiye'nin envanterinde bulunan filmler değerlendirildiğinde filmlerin açılış, seçim, toplantı, ziyaret gibi Türkiye'ye dair görüntülerin yer aldığı ve Türkiye'ye dair fikir veren filmlerin olduğu görülmüştür: Cumhuriyet'in X'uncü Yıl Filmi, Cumhuriyet'in XI'inci Yıl Filmi, 1934 Kamutayının Açılışı "Kâmal Atatürk", Ankara Belediye Seçimi, İstanbul Belediye Seçimi, Ankara Kış Sporları, Kubilay Anıtı'nın Açılışı, İran'da Bir Gezinti, İran Şahının Türkiye'yi Ziyareti, Kamutay'ın Dördüncü Açılışı, C.H.P. IV Büyük Kurultayı, C.H.P. IV Büyük Kurultayı Kapanışı, Orman Çiftliği X'uncü Yıl Dönümü, Ticaret Kurultayı, Hava Kurumu Kongresi, Vasıf Çınar'ın Ölü Töreni, Emniyet Abidesinin ve Sergi Evinin Açılışı, İçişleri Bakanlığının Açılışı (1935 yılı öncesi) (BCA, 490-1-0-0/383-1621-3); Cumhuriyet'in XV'inci Yıl Filmi (BCA, 490-1-0-0/1165-89-1 Dosya Ek: 7. Büro); Ankara Kömür Sergisi, Hava Kimya Taaruzları Filmleri (Millî Savunma Bakanlığı), Ankara'da Kayak Sporları (CHP Genel Sekreterlik), Kız Enstitüleri ve Sanat Okulları Sergisi filmi (CHP) (BCA, 490-1-0-0/1214-31-1 Dosya Ek: 8. Büro); Atatürk'ün Doğu Gezileri, Büyük Kurultay, 19 Mayıs (BCA, 490-1-0-0 / 1209-14-4 Dosya Ek: 8. Büro); Onbirinci Yıl Resmî Geçit, Sergi Evinin Açılışı, Emniyet Abidesinin Açılışı, İçişleri Bakanlığının Resmîküşadı, 1934 Senesi Kamutayın K. Atatürk'ün İlk Öztürkçe Nutku ile Açılışı, 1934 Ankara Belediyesi Seçimi, 1934 İstanbul Belediyesi Seçimi, Ankara Kış Sporları, Menemen'de Kubilay Anıtının Açılışı, İran'da Bir Gezinti, İran Şahı'nın Türkiye'yi Ziyareti, Kamutayın Atatürk Tarafından

Dördüncü Devrede Açılışı, IV üncü Büyük Kurultayın Açılışı, IV üncü Kamutayın İsmet İnönü Tarafından Kapatılışı, Orman Çiftliği'nin Onuncu Yılönümü, Ticaret Kongresi'nin Ekonomi Bakanı Tarafından Açılışı (Halkevi filmleri) (BCA, 490-1-0-0/1211-22-1 Dosya Ek: 8. Büro); Erzincan Hattının Açılışı, Adana'nın Kurutuluş Bayramı, Trakya Manevraları 1939, Erzincan Zelzelesi, Meclisin Açılışı 1939, İsmet İnönü'nün Güneydoğu Seyehati, Sivas Cer Atölyesinin Açılış Merasimi, Bursa Dağ Sporları, Erzurum Hattının Açılışı, Reisi Cumhurbaşkanlığı İsmet İnönü'nün Marmara Gezisi, Cumhuriyet Bayramı 1939, Atatürk İhtilafı, Atatürk'ün Büyük Anadolu Seyehati, Japonya'da Ertuğrul Anıtının Açılışı, 1940 İzmir Fuarı, Askerî Okullar Spor Bayramı (BCA, 490-1-0-0/1035-980-3 Dosya Ek: 5. Büro); Hatay'ın Kurtuluş Bayramı (BCA, 490-1-0-0/1212-25-1 Dosya Ek: 8. Büro); Yeni Türkiye, Cumhuriyetin 14üncü Yıl Dönümü, Ege Manevraları (BCA, 490-1-0-0/1207-5-3 Dosya Ek: 8. Büro); Türk Kuşunun Faaliyeti (BCA, 490-1-0-0/1207-4-3 Dosya Ek: 8. Büro); Pamuk Sultan (BCA, 490-1-0-0/1208-7-3 Dosya Ek: 8. Büro).

Türkiye'nin yurt dışında ülke tanıtımı, kamu diplomasisi için ayrıca film çekecek imkân ve şartlarının mevcut gelişmeler karşısında mümkün olmaması, ülke içerisinde kullanılmak üzere çekilen filmlerin yurt dışına gönderilerek, tanıtım amacıyla istifade edilmesini gerektirmiştir. Bu doğrultuda Mart 1939'da Bund Schweizerischer Kultur-film müessesesi Türkiye'nin Bern Elçiliğine müracaat ederek 1939 sonbaharında İsviçre'nin çeşitli şehirlerinde Türkiye'ye dair tertip edecekleri konferanslar için kültürel mahiyette filmler talep etmişlerdir. Ayrıca Atatürk'ün hayatı hakkındaki filmi de İsviçre'de göstermek istemişlerdir. Dışişleri Bakanlığı talep üzerine CHP Genel Sekreterliğini durumdan haberdar ederek film meselesinin dış politikada ne kadar önemli bir husus olduğunu şu şekilde ifade etmiştir; "Bern'deki birçok Sefaretlerin kendi memleketleri hakkında propaganda teşkil edecek filmler getirterek bunları sinemalarda gösterdikleri ve seanslarda kordiplomatik siyasi rical ve Bern'deki yüksek sosyetenin davet edilmekte olduğu ilave olunmaktadır." Genel Sekreterlik İsviçre'de verilecek konferanslar için Türkiye ile ilgili "üç iyi film"in gönderilmesini kararlaştırmıştır. Buna karşın o esnada Londra'da bulunan Yeni Türkiye, 19 Mayıs Bayramı, Kömür Sergisi isimli filmler, Avrupa'da savaşın başlaması sebebiyle Bern'e gönderilememiştir (BCA, 490-1-0-0/1212-24-1 Dosya Ek: 8. Büro).

Türkiye ile ilgili iyi film olarak değerlendirilen, Yeni Türkiye, 19 Mayıs Bayramı, Kömür Sergisi isimli filmler, CHP Genel Sekreterliği'nin kamu diplomasisi açısından tek kurum olduğunu ve onun da yeterli imkânlarla sahip olmadığını göstermektedir. Yetersiz imkânlar sebebiyle Genel Sekreterliğin çektiği ve çektirdiği tüm filmler, yurt dışında çeşitli gayelerle kamu diplomasisi amacıyla izlettirilmiştir.

1939 yılının Mart ayı içerisinde Kudüs Başkonsolosu Celal Tevfik Karasapan, Kudüs ve Amman'da tertip ettiği "Sosyal Bakımdan Yeni Türkiye" isimli konferanslarında Türkiye'deki değişimi Yeni Türkiye, 19 Mayıs Spor Bayramı, Kömür Sergisi filmlerinden ifade ederek aktarmıştır. Kudüs'te şehrin en büyük oteli olan King David'de Amman'da



ise şehrin en büyük sinemasında gösterilen filmler, Kudüs'te "pek büyük ve takdirkâr bir alaka ile seyredilmiş ve hararetle alkışlara nail olmuştur." Amman'da ise filmler birkaç kez gösterilmiştir. Gösterimin ilkinde Emir Abdullah da yer almıştır. Filmler Emir'den sonra öğrencilerden kadınlara kadar halkın çoğu kesimine izlettirilmiştir ve "pek hararetle dostluk tezahüratına vesile teşkil" etmiştir (BCA, 490-1-0-0/1212-24-1 Dosya Ek: 8. Büro).

Mart ayı içerisinde bu kez de Matbuat Umum Müdürlüğü'nden Genel Sekreterliğe yapılan müracaatta Türk dostu olarak ifade edilen Hollandalı gazeteci Annamarie Van den Berg'den alınan mektupta, Türkiye hakkında Amsterdam'da verilecek konferansta göstermek üzere Türkiye'nin gelişimi ve Atatürk'le ilgili film talep edildiği ifade edilmiştir. Umum Müdürlük, Türk-Hollanda Cemiyeti reisi M. Steijn Parvé tarafından verilecek olan konferansa film gönderilmesi ile "memleketimizin dış propagandasına büyük yardım" etmiş olunacağını ifade etmiştir (BCA, 490-1-0-0/1212-24-1 Dosya Ek: 8. Büro). Keza 1939 yılının yaz aylarında bu kez Londra'da bulunan Ankara Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi'nden Doç. Dr. Saffet Bengi, yapacağı temaslarda ve tebliğlerde gösterilmek üzere film talep etmiştir. CHP genel Sekreterliği tarafından Londra Büyükelçisi Tevfik Rüştü'ye Yeni Türkiye, 19 Mayıs Bayramı, Kömür Sergisi isimli filmler gönderilmiştir (BCA, 490-1-0-0 / 1212-24-1 Dosya Ek: 8. Büro).

1939 yılında Savaş öncesinde yoğun bir biçimde Türkiye'den talep edilen filmler, Savaş'ın başlamasından sonra nispeten azalmış, fakat sona ermemiştir. Bu doğrultuda Yugoslavya'dan 1940 yılının Nisan ayında gelen talep önemli bir örnek olmuştur. Belgrad'da Sviyeta Zuzoriç güzel sanatlar kurumunda tertip edilecek Türk gecesinde gösterilmek için Belgrad Elçiliği'nden film talep edilmiştir. "...Memleketimizin tanınmasına çok yardım edeceği şüphesiz olan" film talebi karşısında, Yeni Türkiye filmi Belgrad'a gönderilmiştir (BCA, 490-1-0-0/1212-24-1 Dosya Ek: 8. Büro).

Türk yetkililer, Türkiye'nin yurt dışında tanıtımına, kamu diplomasisine katkı sağlayacak her girişimi desteklemekle birlikte bazı durumlarda film taleplerine yeterince cevap verememişlerdir. Bu doğrultuda Estonya Kültür Müessesesi, Türkiye'nin Tallinn Elçiliğine müracaat ederek okullarda ve çeşitli kurumlarda gösterilmek üzere Türkiye ile ilgili filmler istemiştir. Fakat istenen filmlerin teknik mahiyette 16 mm'lik filmler olması, Türkiye'deki filmlerin ise 35 mm'lik filmler olması, Estonya Kültür Müessesesi'nin talebinin cevaplanamamasına yol açmıştır (BCA, 490-1-0-0/1212-24-1 Dosya Ek: 8. Büro).

Yurt dışından gelen taleplerin dışında bazı örneklerde ise resmî ve gayriresmî yetkililer devreye girerek Türkiye'yi anlatmak, buldukları ülkede bir kültürel diplomasi geliştirmek üzere CHP Genel Sekreterliği'nden talepte bulunarak film gösterimi sağlamışlardır. 1936 yılında Berlin Türk Kulübü'nün Cumhuriyet Bayramı münasebetiyle çekilen filmi göstermesinin, Berlin Türkleri üzerinde oluşturduğu olumlu etki, Büyükelçiliğin yeni filmler talep etmesini gerektirmiştir. Berlin'deki Türklere gösterilen filmler daha sonra, Paris Büyükelçiliğine gönderilmiş ve Paris'teki Türklere de izlettirilmiştir.

Paris Büyükelçisi Suat Davaz, filmin oluşturduğu olumlu etki karşısında CHP Genel Sekreterliğine müracaat ederek daha fazla film gönderilmesini istemiştir. Genel Sekreterlik ise her geçen gün daha fazla film çektiklerini söyleyerek isteğin yerine getirileceğini ifade etmiştir (BCA, 490-1-0-0/1212-24-1 Dosya Ek: 8. Büro).

Londra Halkevi'ndeki Sinema Faaliyetleri

Türkiye, kamu diplomasisi bağlamında II. Dünya Savaşı öncesinde yurt dışına aktif bir film gönderimi sağlarken, bu süreç Savaş içerisinde oldukça azalmıştır. Hatta yaşanan gelişmeler yalnızca Türkiye'den yurt dışına film gönderilmesini etkilememiş aynı zamanda Türkiye'ye gelen film akışını da niceliksel ve niteliksel olarak büyük oranda değiştirmiştir (Özön, 1968, s. 21-23; Berktaş, 2010, s. 13). Bu durumun tek istisnası ise Türkiye'nin bu dönemde yurt dışındaki en önemli kamu diplomasisi kurumu olan Londra Halkevidir. II. Dünya Savaşı'nın Türkiye ile İngiltere arasında meydana getirdiği siyasi yakınlaşmanın bir sonucu olarak ihdas edilen Londra Halkevi, İngiltere'de Türkiye'yi tanıtmak üzere 1941-1950 yılları arasında bir dizi faaliyet göstermiştir. Kamu diplomasisi amacıyla gerçekleştirilen bu çalışmaların içerisinde sinema gösterimi de yer almıştır. Londra Halkevi'nin ilk Başkanı, Londra Büyükelçisi Rauf Orbay, Halkevi faaliyete başladıktan sonra CHP Genel Sekreterliği ile irtibata geçerek Londra Halkevi'ni ziyaret edenlere göstermek üzere birtakım filmler talep etmiştir. Türkiye'yi tüm yönleriyle tanıtmayı hedef alan filmler talep eden Rauf Orbay'ın Ankara'dan istediği film konuları şu şekildedir;

Teknik mektepleri ve alaumum mekteblerimiz; Harbiye, bahriye, hava, ziaraat ve saire; Ziraat Enstitüsü, İsmet İnönü Kız Enstitüsü, Balıkçılık, dalyan, ağ; Çuha, şeker, kâğıd, cam ve saire fabrikalarımız; Halıcılık, çinicilik ve saire; Kavun karpuz, çilek ve saire gibi meyvalarımız ve patlıcan, bamye, kabak ve saire gibi sebzelerimiz ve bilcümle mahsullerimiz hakkında malûmat; Halkevleri faaliyeti, akşam dersaneleri; Köy manzaraları ve köy hayatı; Spor hareketleri; Millî rakslar, millî kıyafetler; Boğaziçi, adalar, bendler vesaire gibi millet ve memleketimizin ictimî, iktisadî, askerî, harsî ve sair husustaki inkişaf ve terakkisini gösteren ve İngiliz halkını alâkadar edecek her dürlü mevzulara aid filimler (Duman, 2020, s. 82).

Genel Sekreterliğin istenilen türlerde hemen film çekmesinin savaş şartları da göz önünde tutulduğunda pek mümkün olmaması karşısında Londra Halkevi ziyaretçilerine envanterdeki mevcut filmler gösterilmiştir;

İstanbul camileri, müzeleri, sarayları, köprüleri ve eski-yeni binaları, İstanbul'da Bayram münasebetiyle kayık yarışları, Atatürk Florya'da; Ankara sokakları, Çankaya, Atatürk Enstitüsü, Numune Hastanesi, Ticaret Mektebi, yazı ve hesap makinesi öğrenenler, Ankara'da hastane, ameliyat, yemekhane; İzmir Sergisi, İzmir binaları, İzmir'de tütün toplama, ayırma ve kurutma işi, bağ bozumu, sergi, asma fidanlığı, İzmir'de incir

bahçeleri, incir kurutması ve saire; kız ve erkek izciler; Cumhuriyet İsmet İnönü, 19 Mayıs Bayramı, Resmî geçit, spor hareketleri, Bez fabrikası (Duman, 2020, s. 82).

Londra Halkevi'nin 1943 yılına ait demirbaş defteri değerlendirildiğinde mevcut filmlerin nicelik ve nitelik olarak arttığı görülmüştür. Üç temel kısımda ele alınan filmlerin toplam yekûnu 63 olarak kayda geçmiştir. 1923 yılından 1943 yılına kadar olan yirmi yıllık dönemde kamu diplomasisi aracı olarak doğrudan kullanılan film sayısı 63'e [64] baliğ iken bu filmlerin yalnızca 19 [15] tanesi Türkiye'nin çektiği veya çektiği filmler olmuştur. Bu filmlerin 5 tanesi İngiltere'den veya başka yerlerden alınan filmlerken 39 [44] tanesi ise doğrudan İngiltere'ye ait filmlerdir. Türkiye'ye ait filmler incelendiğinde filmlerin sesli ve sessiz olarak iki kısımdan müteşekkil olduğu görülmüştür. Sesli filmler ise kendi içerisinde Türkçe ve İngilizce olarak tasnif edilerek filmlerin içeriği ayrıntılı olarak kayda geçirilmiştir (BCA, 490-1-0-0/1064-1083-1, 1943). (Tablo 1)

Tablo 1. Londra Halkevi Envanterinde Yer Alan Türkiye'ye Ait Filmler

Film Adı	Nereye Ait	Dili	İçeriği
Paramount News	Türkiye	İngilizce	İstanbul, Üniversite, Ayasofya, Sultan Ahmed, Galata, Rıhtım, Beyoğlu, Ankara, Reisi Cumhuriyet Önünde ve Diplomatlar Hazır iken Türk Asker ve Zabitlerin Geçidi, Askerî Diploma Tevziî, Süvariler ve saire
19 Mayıs Bayramı	Türkiye	Türkçe	Anakara, Ankara'dan Manzara, Reisi Cumhuriyet İsmet İnönü'nün Stadyuma Müvasalatları, Türk Bayrağı Direğe Çekilirken İstiklal Marşı'nın Çalınması, Muhtelif İdman Gruplarının Geçidi ve Saire
19 Mayıs Bayramı	Türkiye	Türkçe	Maarif Vekilinin Nutuk Vermesi Erkek ve Kız Gençlerin Terbiye-i Beden İdmanları ve Saire
İlk Mektebler ve Saire	Türkiye	Türkçe	İlk Mekteplerde Küçük Çocukların Çalışması ve Oynamaları, Ticaret Mektebinde Çalışmalar, Kızların Elbise, Şapka Yapma Öğrenmeleri, Erkeklerin İnşaat Dersleri Görmeleri ve Saire
Atatürk Enstitüsü	Türkiye	Türkçe	Talebeler Kimyahanede Tecrübeler ile Yazı Makinalarında Çalışmakla, Masa Tenisi Oynamakla, Doğramacılıkla, Marangozlukla Meşgul ve Atlama, Atma ve Sair İdmanlar, Son Moda Hastahaneler, Elektrik Tedavileri ve Saire
Ziraat ve Sanayi	Türkiye	Türkçe	Bez İmali, Tütün Ziraati, İncir Bahçeleri, Toplama, Kurutma, Üzüm, Bağlar, Asma Fidanlıkları, Bağ Bozumu, Sergiler ve İzmir'de İhracaat ve Saire
Ziraat	Türkiye	Türkçe	Koyunlar, Beygirler, Çiftlik, Pamuk ve Pamuktan İplik Yapma, Şeker Fabrikası
Ziraat	Türkiye	Sessiz	Adi Usulde Çift Sürme ve Saire

Film Adı	Nereye Ait	Dili	İçeriği
Maden	Türkiye	Türkçe	Kömür ve Sair Madenlerin Nerelerden ve Nasıl Çıkarıldığı ve Saire
İzmir Sergisi	Türkiye	Türkçe	İzmir Ticaret Sergisi, Sergi Binaları, İstanbul'da Bayram Münasebetiyle Kayık Yarışları, Atatürk Yatından Seyrederken, Kral Edward'ın Atatürk'ü Ziyaretleri, Atatürk'ün Evladı Manevisi ile Florya'da ve Saire
Ankara, İstanbul	Türkiye	Türkçe	Atatürk'ün Heykeli, Diğer Heykeller, İstanbul, Bazı Camiiler, Müze, İskender'in Kabri, Kale Duvarları, Dolmabahçe, Zerzevat Dükkânı, Mezarlar, Yeni Binalar, Köprüler ve Saire. Ankara, Sokaklar, Polis, Bend ve Saire
Mr. Wendle Wilkig Türkiye'de	Türkiye	İngilizce	Mr. Wendle Wilkig'in Türkiye'yi Ziyareti ve Saire
Matbuat Umum Müdürlüğü Filmi 1942 (İki film)	Türkiye	İngilizce	Türkiye Haritası, Ankara, Ankara Kalesi, Şehir, Radyo İstasyonu, İstanbul, Ayasofya, Sultan Ahmed, Üniversite, İzmir, Bursa, İpekçilik, İpek Kozası, İpek Fabrikası, Büyük Mikyasta Ziraat Hasadı ve Harmanı, Şeker Fabrikası, Cam Fabrikası, Kağıt Fabrikası.
19 Mayıs Bayramı 1942	Türkiye	İngilizce	Ankara'da İzci Kızların İdmanı, İzci Erkekler, Çeşitli Jimnastikler, Futbol, At Yarışı, Kar Üzerinde Kaymalar, İstanbul, Moda'da Kayık Yarışları, Yatlar, Bursa'da Yüzme, Askerî Geçitler, Gençlerin İdmanı, Muhtelif Sefaretlerin Ziyareti, Atatürk'ün Kabrini Ziyaret ve Saire

Demirbaş defterinde Türkiye'ye ait film sayısı 19 olarak ifade edilmekle birlikte, deftere kaydedilen film sayısı 15 tanedir. Bu durum, listede yer alan filmlerin bazılarının aynı zamanda birden çok film barındırdığını akla getirmekteyse de bu ayrıntılara defterde oldukça dikkat edilmesi, durumun basit bir sayım hatasından kaynaklandığını düşündürmektedir. Türkiye'nin sahip olduğu filmler konuları itibariyle ele alındığında, filmlerin tarihe kayıt düşmek üzere çekildiği görülmektedir. Çoğu açılış ve ziyaret filmi olan örnekler dışında Türkiye'nin sosyal, iktisadi, mimari yapısını gösteren eserlerin var olması ve bu filmlerin bazılarının İngilizce olması, II. Dünya Savaşı yıllarında Türkiye'nin kamu diplomasisi doğrultusunda sinema meselesini ciddi bir biçimde ele almaya başladığını göstermektedir. Bu gelişmeye karşın Türkiye'nin tanıtma konusunda sinemadan istifadesinin son derece yetersiz olduğunu da ifade etmek gerekmektedir. Türkiye, bu eksikliği karşısında İngiltere ve başka yerlerden edinilen filmlerle mevcut yetersizliği izale etme arayışında olmuştur. B kategorisi olarak nitelendirilen İngiltere ve başka yerlerden edinilen filmlerin içerisinde [Londra] Türk Halkevi'nin Açılması, Türkiye Sefiri [Rauf Orbay] İstihbarat Nezaretinde, Büyükelçinin [Rauf Orbay] Bazı Ziyaretleri, Türk Gazetecilerin Ziyaretleri, Mr. Winston Churchill'in Seyahati filmleri de ağırlıklı olarak

açılış, ziyaret konuları ile sınırlı kalmış ve A kategorisinde -Türkiye'ye ait filmler- yer alan filmlerin de gerisinde Türkiye ile ilgili neredeyse hiçbir görüntü yer almayıp doğru-
dan doğruya filmler İngiltere ile sınırlı olmuştur. Bu durumun tek istisnası ise İngiltere
Başbakanı Churchill'in Seyahatleri filminin konusu dâhilinde yer alan Adana ziyareti
olmuştur (BCA, 490-1-0-0/1064-1083-1, 1943).

C kategorisinde, doğrudan İngiltere'ye ait olan filmler ise Türkiye ile ilgili olmayan
İngiltere'yi ilgilendiren filmlerdir. Fakat dönemin Savaş dönemi olması, bu şartlar al-
tında film çekiminin kolay olmaması, Türkiye'nin yurt dışındaki tek kamu diplomasisi
merkezi olan Londra Halkevi'ni ziyaret edenlere izlettirmek üzere İngiliz filmlerine yö-
nelinmesine yol açmıştır.³

II. Dünya Savaşı öncesi Türkiye'de çekilen filmlerin büyük bir kısmı yurt dışında iz-
lenmek üzere gönderilirken Londra Halkevi, bünyesinde yer alan yerli ve yabancı film-
ler incelendiğinde, Türkiye'nin daha önce "iyi film" olarak değerlendirdiği Yeni Türkiye
ya da Sovyet sinemacılarla çekirilen Türkiye'nin Kalbi Ankara gibi filmlerin yer alma-
dığı görülmüştür. Bu durum Savaş içerisinde ihdas edilen Londra Halkevi ile Türkiye
arasında iletişim ve ulaşım imkânlarının dönemin şartları sebebiyle mümkün olma-
masından kaynaklanmıştır. Bu nedenle, Türkiye'nin kıymet verdiği filmler dahi Londra
Halkevi'nin envanterinde yer almamış, Halkevi'nin misafirlerine Türkiye'ye dair daha
çok fikir verecek filmler gösterilmemiştir. Film konusunda yetersiz kalınması, Türki-
ye'nin anlatılmasında film dışındaki alanlara kayılmasına yol açmış, bu sebeple 1944
ve 1945 yıllarında Londra Halkevinin başlıca faaliyet alanını konferanslar oluşturmuştur
(Duman, 2020, s. 90).

Sonuç

Kamu diplomasisi yeni sayılabilecek bir kavram olmakla birlikte, etki, tanıtma,
dış propaganda gibi isimlendirmelerle tarih boyunca çeşitli amaçlar doğrultusunda
kullanılmıştır. Türkiye tarihi boyunca da kullanım uygulamaları bulunan kamu diplo-
masisi, Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulması sonrasında sistemli bir hâlde ele alınmaya
başlamıştır.

Türkiye'nin erken dönemi olarak nitelendirilebilecek olan 1923-1945 tarihlerinde,
Türkiye Cumhuriyeti, ülke tanıtımı amacıyla tanıtma ve dış propaganda faaliyetleri ger-
çekleştirmiştir. Bu kapsamda kullanılan araçlar değerlendirildiğinde basın faaliyetleri-

³ Coal Front; Wings of Youth (iki film); Empires New Armies; Fighter Pilot; Atlantic Patrol; Ack Ack; Women
at War; Fronts of Steel; Air Communique; Army Lays Rails; Building of Victory; Nursery of Navy; Keeping
the Fleet at Sea; Air Screw (iki film); The Gun; Raw Materials; Tomorrow is Theirs; Ship Builders; Into the
Blue; Air Woman; Northern Out, Post; Nurse; Coastal Defence; India Marches; Raising Sailors (iki film);
Fighters of the Veldt; New Britani; Britanis Youth; A.T.S. Transfer of Skill; Sinews of War (iki film); How Com-
mandos Get S. Nazaire Spirit; Battleship (iki film); Spring on The Farm (iki film); Motor Cycle Training;
Women of India; How to Plough (iki film); The Great Harvest, BCA, 490-1-0-0 / 1064-1083-1, 1943).

nin oldukça yoğun kullanıldığı görülmüştür. Basın dışında kamu diplomasisi amacıyla sinemanın gücünün de farkına varılmış, ilk kez 1923 yılında sinema konusu gündeme getirilmiştir. Sinemanın önemi erken dönemde anlaşılmış olmakla birlikte yine de sinema için gerekli atılım sağlanamamıştır. Savaş yaralarının sarıldığı, yeterli ekonomik ve yetişmiş insan kaynağına sahip olunmayan bu dönemde, sinemadan kamu diplomasisi gayesiyle yeterince istifade edilememiştir. 1930'lu yıllarla birlikte, Türkiye'yi sinema yoluyla tanıtmaya yönelik yurt dışından gelen taleplerle ülke gündemine girmişse de ekonomik yapının bu dönemde dünya krizinden etkilenmesi, süreci akamete uğratmıştır.

Tüm gelişmelere karşı dünyanın hızla savaşa doğru sürüklendiği bir dönemde "... gerek kendi tabasının gerekse yabancıların sempatisini kazanmak için propaganda işlerine ehemmiyet vermesi"nin önemi doğrultusunda Türkiye'nin yurt dışında tanıtılması için birtakım girişimlerde bulunmuştur. Türkiye'nin tanıtılması amacıyla görevlendirilen Matbuat Umum Müdürlüğü, teknik ve mali yetersizlikler sebebiyle 1923-1945 yılları arasında sinema alanında önemli bir faaliyet gösterememiştir. Askerî Film Merkezi dışında bu dönemde dikkat çeken tek kurum ise CHP Genel Sekreterliği olmuştur. Halkevleri ve Parti teşkilatları ile ilgili olarak Genel Sekreterlik bünyesinde kısıtlı kadro ve araç-gereçle film çekildiği görülmüştür.

Kamu diplomasisinin önem arz etmesi, Türkiye'nin ise bu önem karşısında yeterli imkânlarının olmaması, sinema konusunda iki seçeneği ortaya çıkarmıştır. İlk seçenek çeşitli ülkelere Türkiye ile ilgili sinema filmi çekirmek ve çekilen filmlerin yurt dışında gösterilmesini sağlamak olmuştur. Bu doğrultuda Cumhuriyet'in onuncu yıl dönümü sebebiyle Ruslara yaptırılan Türkiye'nin Kalbi Ankara isimli filmin 1934 yılında gösterimi gerçekleştirilmiştir. Türkiye'nin tanıtılması için oldukça önemli bir girişim olan bu yöntemde süreklilik sağlanamamıştır. Gerek savaş şartları gerekse ekonomik yapının mevcudiyeti Türkiye'nin yurt dışındaki sinemacılar film çekirtmesini mümkün kılmamış, gelen talepler ise bu sebeple olumlu değerlendirilememiştir.

Türkiye'nin bu dönemdeki ikinci seçeneği ise iç tüketim için Genel Sekreterlik tarafından çekilen filmlerin kamu diplomasisi amacıyla kullanılması olmuştur. Genel Sekreterliğin dokümanter tarzda çektiği filmler daha çok açılış, tören, ziyaret gibi konuları ihtiva etmiştir. Buna karşın Türkiye için çekilen filmlerin büyük bir kısmının aynı zamanda, Türkiye ile ilgili ender filmler olmaları sebebiyle söz konusu filmler, yurt dışından gelen talepler doğrultusunda kamu diplomasisi amacıyla kullanılmıştır.

Genel Sekreterliğin envanterinde bulunan Türkiye'ye dair görüntülerin yer aldığı ve Türkiye'ye dair fikir veren filmler, 1930'lu yıllar boyunca çeşitli ülkelere Türkiye'nin tanıtılmasına katkı sağlaması amacıyla gönderilmiştir. Yeni Türkiye, 19 Mayıs Bayramı, Kömür Sergisi isimlerindeki filmler, Türkiye'nin tanıtılmasında önemli görülen üç temel film olmuştur. Şartların elvermemesi sebebiyle Genel Sekreterliğin çektiği, envanterde olan tüm filmler kamu diplomasisi amacıyla kullanılmıştır.

II. Dünya Savaşı'nın başlaması sonrasında Türkiye'nin yurt dışındaki sinema faaliyetleri neredeyse durma noktasına gelmiştir. Bu durumun tek istisnası ise Londra Halkevi'nde gerçekleşen film çalışmaları olmuştur. Londra Halkevi'nde gösterilen filmlere bakıldığında Türkiye'nin sahip olduğu filmler dışında, İngiltere'den alınan filmlere de yer verildiği görülmüştür. Bu durum Türkiye'nin imkânları dâhilinde yeterli film çekeemediğini gösteren bir gelişmedir. Buna karşın Türkiye'ye ait 15 film değerlendirildiğinde, filmlerin sessiz ve sesli filmler olarak iki kısımda olduğu, sesli filmlerin ise İngilizce ve Türkçe oldukları tespit edilmiştir. Türkiye, yeterli imkânlarla sahip olmamakla birlikte kamu diplomasisi amacıyla yabancı dilde film çekmiştir. Dokümanter tarzda olan filmler, Türkiye'nin coğrafi, sosyal, ekonomik, tarihî ve güncel görüntülerini ihtiva eden filmlerdir. Londra Halkevi'nde Türkiye'nin tanıtımında önemli bulunduğu Yeni Türkiye, 19 Mayıs Bayramı, Kömür Sergisi veya Türkiye'nin Kalbi Ankara gibi filmlerin yer almaması, filmlerin yıpranması ya da savaş şartları nedeniyle Ankara-Londra arasında ulaşım imkânlarının zayıflamasından kaynaklanmıştır. Ulaşım imkânlarının zayıf olması, aynı zamanda Türkiye'nin Savaş sonuna kadar Londra Halkevi'ne film göndermesini engelleyen en temel husus olmuştur.

Türkiye'nin imajı açısından önem verilen bir konu ise karşı propaganda, sansür çalışmaları olmuştur. Ülke tanıtımının olumlu yönde yeterince yapılamaması karşısında, Türkiye'nin olumsuz imajının oluşmasını engelleme yönünde de faaliyetler yürütülmüştür. Bu çerçevede özellikle yurt dışında Türkiye'yi, Türkiye'nin tarihini ve Türklüğü tahkir ve tezyif eden filmler tespit edilerek ilgili filmlerin gösterimine engel olunmak istenmiştir. 1930'lu yıllar boyunca iki ülkenin Bulgaristan ve Yugoslavya'da yayınlanan Türkiye karşıtı filmlerin ülke imajına vereceği zararı engellemek üzere mezkûr ülkedeki Büyükelçiler vasıtasıyla devreye girilmiş, kısmen de başarılı olunmuştur. Türkiye'nin Balkan Antantı'nda ittifak ettiği Yugoslavya, Türkiye lehinde bir tutum takınırken anti revizyonist politika izleyen Bulgaristan ise Türkiye'nin aleyhinde olmuştur.

Türkiye Cumhuriyeti'nin ilan edildiği 1923 yılından 1945 yılına kadar olan dönemde dış propaganda, tanıtma gibi isimlerle ele alınan kamu diplomasisi, oldukça önemli bir konumda değerlendirilmekle birlikte önce mali-tekniik gerekçeler daha sonra ise tüm dünya genelinde yaşanan ekonomik kriz, savaş gibi sebepler Türkiye'nin kamu diplomasisiyle yeterince ilgilenmesine engel olmuştur. Yaşanılan olumsuz gelişmeler, Türkiye'nin bu dönemde kamu diplomasisi için arz oluşturan değil, taleplere cevap vermeye çalışan bir tanıtma politikası izlemesine yol açmıştır. Tüm olumsuz gelişmelere ve yetersizliklere karşı söz konusu dönem içerisinde Türkiye, kamu diplomasisi anlamında ciddi çalışmalar gerçekleştirmiştir.



KAYNAKÇA

- Atacanlı, S. (1999). Çağdaş Türk diplomasisinde medya ve NGO'larla ilişkiler. İçinde İsmail Soysal (Haz.), *Çağdaş Türk diplomasisi: 200 yıllık süreç* (ss. 687-692). Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Aydemir, E. (2016). *Dış politikada yumuşak güç ve medya*. İstanbul: Kalkedon Yayınları.
- BCA**, 30-10-0-0 / 146-43-5 Dosya Ek: 150 (Muamelat Genel Müdürlüğü, 22.08.1923)
- BCA, 180-9-0-0 / 14-79-1 (Genel, 1929)
- BCA, 180-9-0-0 / 46-237-1 (Genel, 26.09.1924)
- BCA, 30-10-0-0 / 258-736-16 Dosya Ek: 435B (Muamelat Genel Müdürlüğü)
- BCA, 30-18-1-2 / 18-16-1 Dosya Ek: 150-33 (Kararlar Daire Başkanlığı, 11.03.1931)
- BCA, 30-10-0-0 / 146-43-17 Dosya Ek: 150 (Muamelat Genel Müdürlüğü, 18.07.1931)
- BCA, 490-1-0-0 / 1212-24-1 Dosya Ek: 8. Büro (Cumhuriyet Halk Partisi, 10.12.1936)
- BCA, 490-1-0-0 / 1221-56-2 Dosya Ek: 8. Büro (Cumhuriyet Halk Partisi, 25.11.1935)
- BCA, 490-1-0-0 / 1221-56-2 Dosya Ek: 8. Büro (Cumhuriyet Halk Partisi, 27.02.1936)
- BCA, 490-1-0-0 / 1214-31-1 Dosya Ek: 8. Büro (Cumhuriyet Halk Partisi)
- BCA, 490-1-0-0 / 1214-31-1 Dosya Ek: 8. Büro (Cumhuriyet Halk Partisi)
- BCA, 30-10-0-0 / 268-804-4 Dosya Ek: 440 (Muamelat Genel Müdürlüğü, 14.05.1937)
- BCA, 30-10-0-0 / 146-43-19 Dosya Ek: 150 (Muamelat Genel Müdürlüğü, 27.04.1933)
- BCA, 30-10-0-0 / 241-631-13 Dosya Ek: 426 (Muamelat Genel Müdürlüğü, 25.10.1933)
- BCA, 30-10-0-0 / 242-633-1 Dosya Ek: 426 (Muamelat Genel Müdürlüğü, 07.01.1934)
- BCA, 30-10-0-0 / 252-697-2 Dosya Ek: 432 (Muamelat Genel Müdürlüğü, 09.04.1934)
- BCA, 30-10-0-0 / 252-699-25 Dosya Ek: 432 (Muamelat Genel Müdürlüğü, 12.12.1935)
- BCA, 30-10-0-0 / 146-43-20 Dosya Ek: 150 (Muamelat Genel Müdürlüğü, 07.04.1934)
- BCA, 490-1-0-0 / 383-1621-3 (Cumhuriyet Halk Partisi, 06.03.1939)
- BCA, 490-1-0-0 / 1221-56-1 Dosya Ek: 8. Büro (Cumhuriyet Halk Partisi, 12.08.1935)
- BCA, 30-18-1-2 / 52-11-16 Dosya Ek: 238-185 (Kararlar Daire Başkanlığı, 20.02.1935)

*Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı, Cumhuriyet Arşivi Fonları.



- BCA, 490-1-0-0 / 1221-55-3 Dosya Ek: 8. Büro (Cumhuriyet Halk Partisi, 12.02.1935)
- BCA, 30-10-0-0 / 146-44-9 Dosya Ek: 150 (Muamelat Genel Müdürlüğü, 15.09.1939)
- BCA, 490-1-0-0 / 383-1621-3 (Cumhuriyet Halk Partisi, 06.03.1939)
- BCA, 490-1-0-0 / 1165-89-1 Dosya Ek: 7. Büro (Cumhuriyet Halk Partisi, 19.10.1938)
- BCA, 490-1-0-0 / 1214-31-1 Dosya Ek: 8. Büro (Cumhuriyet Halk Partisi, 20.03.1939)
- BCA, 490-1-0-0 / 1209-14-4 Dosya Ek: 8. Büro (Cumhuriyet Halk Partisi, 22.09.1939)
- BCA, 490-1-0-0 / 1211-22-1 Dosya Ek: 8. Büro (Cumhuriyet Halk Partisi, 13.02.1940)
- BCA, 490-1-0-0 / 1035-980-3 Dosya Ek: 5. Büro (Cumhuriyet Halk Partisi, 14.02.1940)
- BCA, 490-1-0-0 / 1212-25-1 Dosya Ek: 8. Büro (Cumhuriyet Halk Partisi, 30.09.1940)
- BCA, 490-1-0-0 / 1207-5-3 Dosya Ek: 8. Büro (Cumhuriyet Halk Partisi, 02.10.1940)
- BCA, 490-1-0-0 / 1207-4-3 Dosya Ek: 8. Büro (Cumhuriyet Halk Partisi, 02.10.1940)
- BCA, 490-1-0-0 / 1208-7-3 Dosya Ek: 8. Büro (Cumhuriyet Halk Partisi, 15.10.1943)
- BCA, 490-1-0-0 / 1212-24-1 Dosya Ek: 8. Büro (Cumhuriyet Halk Partisi)
- BCA, 490-1-0-0 / 1064-1083-1 (Cumhuriyet Halk Partisi, 1943)
- Bektaş, A. (2013). *Kamuoyu, iletişim ve demokrasi*. İstanbul: Bağlam Yayınları.
- Berktaş, E. (2010). *1940'lı yılların Türk sineması*. Agora Kitaplığı.
- Betton, G. (1990). *Sinema tarihi başlangıcından 1986'ya kadar* (Şirin Tekeli Çev.). 3. Baskı, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Bostancı, M. (2012). *Kamu diplomasisinde medyanın rolü ve önemi*. İstanbul: Anahtar Kitaplar Yayınevi.
- Çevik, B. S. (2015). Kültürel diplomaside devlet dışı aktörler: Türk sineması ve dizileri. İçinde M. Şahin-B. S. Çevik (Ed.), *Türk dış politikası ve kamu diplomasisi* (ss. 391-437). Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Domenach, J. M. (1969). *Politika ve propaganda* (Tahsin Yücel Çev.). İstanbul: Varlık Yayınları.
- Duca, L. (1947). *Sinema tarihi* (Nuri Sarıdoğan Çev.). Remzi Kitabevi.
- Duman, M. (2020). *Türk dış politikası ve kamu diplomasisi faaliyetleri (1934-1960)*. Konya: Palet Yayınları.
- Fidan Barıtcı, Z. & Barıtcı, F. (2021). Siyasal iletişim aracı olarak sinemada öteki algısı: kumdan kale filmi örneği. İçinde O. Göksu (Ed.), *Algı yönetimi siyasal ve dijital iletişim, sosyal medya ve kitle iletişimi* (ss. 71-87). Konya: Literatürk Academia.

- Joseph S. Nye Jr. (2008). Public diplomacy and soft power. *The Annals of the American Academy*, 616(1), 94-109.
- Joseph S. Nye Jr. (2004). *Soft power the means to success in world politics*. New York: Publicaffairs.
- Jowet, G. S. & O'Donnel, V. (2017). *Propaganda ve ikna*. Artes Yayınları.
- Kalın, İ. (2010). Türk dış politikası ve kamu diplomasisi. İçinde Ali Resul Usul (Ed.), *Yükselen değer Türkiye* (ss. 49-65). İstanbul: MÜSİAD.
- Karadağ, H. (2016). *Uluslararası ilişkilerde yeni bir boyut kamu diplomasisi*. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Le Bon, G. (1997). *Kitleler psikolojisi*. İstanbul: Hayat Yayınları.
- Lüleci, Y. (2014). Erken cumhuriyet döneminde Türkiye Cumhuriyeti ile Sovyetler Birliği arasındaki sanatsal ilişkiler: "Ankara: Türkiye'nin Kalbi" belgeseli örneği. *İnsan ve İnsan*, 2, 40-61.
- Resmî Gazete, 18 Şubat 1937, Sayı: 3537.
- Resmî Gazete, 29 Mayıs 1934, Sayı: 2713.
- TBMM Tutanak Dergisi, Dönem: VIII, Cilt: 3, Toplantı: 1, On Sekizinci Birleşim (18.12.1946).
- Sancar, G. A. (2012). *Kamu diplomasisi ve uluslararası halkla ilişkileri*. İstanbul: Beta.
- Strateji Düşünce ve Analiz Merkezi (SDA). (2018). *Kadim bir harp yöntemi: Propaganda*.
- Şimşek İşliyen, F. & İşliyen, M. (2020). *İki tablet arasında kitle iletişim araçlarının tarihi ve toplumsal değişim*. Literatürk Academia.
- Ünal Erzen, M. (2014). *Kamu diplomasisi*. İstanbul: Derin Yayınları.
- Yıldırım, G. (2015). *Kültürel diplomasi ekseninde uluslararası halkla ilişkiler perspektifinde kamu diplomasisi*. İstanbul: Beta Yayıncılık.
- Onaran, A. Ş. (1994). *Türk sineması I*. Kitle Yayınları.
- Önder, S. & Baydemir, A. (2005). Türk sinemasının gelişimi (1895 - 1939). *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 6(2), 113-135.
- Özgüç, A. (1990). *Başlangıcından bugüne Türk sinemasında ilkler*. İstanbul: Yılmaz Yayınları.
- Özön, N. (1968). *Türk sineması kronolojisi (1895-1966)*. Bilgi Yayınevi.
- Özuyar, A. (2008). *Sinemanın Osmanlıca serüveni*. De Ki Basım Yayıncılık.